

NEMZETGAZDASÁGI SZEMLE.

II. ÉVFOLYAM.

1878.

OKTÓBER—DECZEMBER

IV. FÜZET.

AZ ÁLTALÁNOS VÉDKÖTELEZETTSÉGRŐL.

A véderőről szóló 1868. XL. t.-cz. 1. §-a ekkép hangzik :
»A védelmi kötelezettség általános, és minden védképes állampolgár által személyesen teljesítendő.«

Ezzel nagy és nemes elv lön megállapítva, mely méltó kiegészítője az 1848-iki törvényekben foglalt jogegyenlőségnek. Mert a vér, »e különös nedv«, csakugyan egyformán drága minden embernek, hiszen vele együtt folyik el élete is. Az állam pedig, mint legfőbb hatalom, ha polgárai vére fölött rendelkezhetik, valamennyiére fölött kell rendelkeznie.

Ez tehát az általános védkötelezettség, mely ellen elvi szempontból semmi kifogásunk sem lehet.

De bármily merően mondjuk is ki az elvet, bármily ridegen állapítsuk meg a szabályokat, az emberi ész oly szigorúan nem teheti, hogy egyuttal kivételeket is ne legyen kénytelen tenni a gyakorlatban, diktálja bár ezeket az okszerűség, vagy a méltányosság, avagy végül »az exigentiák tudománya« : a politika.

Emberekül mindig csak véges munkát készíthetünk. Nincs törvény oly okosan kieszelve, melynek végrehajtásában hiányok vagy hézagok ne merülnének fel, miket a gyakorlati élet kénytelen helyreütni vagy pótolni.

A véderőről szóló törvény egyébiránt nem is vindikál magának többet s a hadsereg és tengerészet számerejét megállapító 11. §. ki is mondja, hogy az általa megállapított 800,000 főnyi hadi létszám csak a legközelebbi 10 évre érvényes.

Igaz, hogy csak a létszámra nézve mondja ki a törvény a 10 évi érvényességet; mégis a közéletben, de még törvényhozási körökben is úgy értelmezik e szakaszt, mintha az egész törvény revisiójának kellene legközelebb napirendre kerülni.

Téves-e ezen nézet, ezuttal nem kutatjuk. Mindenesetre bajos elgondolni, hogy a véderőről szóló törvénynek egy fontos határozata kerülvén tárgyalás vagy változás alá, ugyancz törvény egyéb szintoly fontos és életbevágó határozatai szó nélkül maradjanak. Azontul az általános védkötelezettséget csak most volt alkalmunk komolyabb oldaláról is megismerni. Eleddig, békének idején, csak előnyeit tapasztaltuk a törvénynek. A szegény ember fia csak 3 évig állt a sorhadi állományban, abból is egyrészt szabadságolva töltött, a tartaléki kötelezettséget alig érezte. Egy éves önkénteseink is így-ugy megalkudtak az elveszett évvel, életök hajnalán érte, mikor egy év még nem nyom annyit; élethivatásukra ez különben is ritkán gyakorolt mérvadó befolyást. A későbbi behívások néhány heti gyakorlatra meg, ha itt-ott alkalmatlanok voltak is a magasabb korosztályokban levőkre nézve, egészben mégis inkább a mindennapi foglalkozás változatos megszakításául tekintettek.

De jött a mozgósítás, s ezuttal nem őszi gyakorlatra vonultak néhány hétre eddigi exercirozó katonáink, hanem harczosokul mentek idegen földre, számosan sebesülve térve vissza, bénán vagy betegen mások, míg nagy részök oda maradt továbbra is, — egy részök örökre.

Most már kezdte érteni a nagy közönség is, mi az az általános védkötelezettség s kezdett fölötte okoskodni. Megtudták, hogy a kinek ezredét a mozgósítás éri, legyen az szántóvető ember vagy kereskedő, tisztviselő vagy tőkepenzes, kántor vagy országos képviselő — annak menni kell, nem gyakorlatra, nem műkedvelőnek, hanem hivatásszerű katonának: táborozni, harczolni, ha a sors úgy akarja — meghalni.

Szakértők véleménye szerint az általános védkötelezettség rendszere bevált. Nincs is okunk azon kételkedni. Administratióink nem mindig nyikorgás nélküli gépezete ezuttal jól működött, a katonák és honvédek pontosan jelentkeztek s a mi legfő, a gyerekek derekasan türték a fáradalmakat és bravourral verekedtek.

Mégis a nagy közönség s főleg annak műveltebb része, elégedetlen az intézménnyel, még pedig könnyen megfogható okokból.

Nem azt a vénasszonyos panaszlókat értjük, kik a profonttól az esőig, a napsugártól a puskaszóig, mindent megjajgattak s a kiktől undorral fordul el a férfiasan érző magyar ember. Azokat se vádoljuk, kik drága családtagot veszítve, elátkozzák az intézményt. Sőt a közönséges malkontensek hadát se értjük, kiknek semmi se jó s így az általános védkötelezettség sem.

A többnyire subjectiv okokból induló, bár loyalisan gondolkozó nagy közönségre rosszul hatott, hogy a véderőről szóló törvény első komoly alkalmazása nem védelmi háború esetében történt és hogy nem is általános, de csak részleges mozgósításnál nem kellő kimélettel állított ki a szükséges haderő.

Miután mi itt objective akarjuk az általános hadkötelezettség elvének alkalmazását s az ebből folyó következményeket vizsgálni, a tény konstatálásán kívül, bátran mellőzhetjük amaz első subjectiv nézpontot. Bosznia meg Hercegovina elfoglalása lehet jó vagy rossz külpolitika, ehhez ezúttal nem szólnunk; de jól tudjuk, hogy védelmi háborút lehet igenis agresszív is viselni s ezzel még a törvény elve, mely véderőről szól, nem volna megsértve.

Fontosabb a nagy közönség szempontjából a másik elégedetlenségi ok, t. i. a részleges mozgósításnál tapasztalt kiméletlenség, mert itt az általános egyenlőség elvét inkább látja megsértve az által, hogy míg az egyformán kötelezettek egy része szép csendesen otthon ül s a hajaszála se görbül meg — addig ugyanily védkötelezetteknek más része nemcsak ki lesz ragadva családja köréből és rendes foglalkozásából, hanem kénytelen menni — talán temetkezni is idegen földre. Hogy az ordre de bataille szerint így vagy úgy voltak kénytelenek összeállítani a szükséges haderőt, hogy azt épen Pécs vagy Kecskemét, Debreczen vagy Temesvár vidékéről kellett-e venniök, azzal a nagy közönség keveset gondol, de meg sem érti. Magunk is bajosan értjük meg egyébiránt, mért kellett, ha már egy vidék az illető ezred mozgósítása által fiai elvonulásával s a munkaerő vesztével sújtva volt, ugyanazon,

vidék tartalék-ezredét is behívni, mi a bajt nem csak öregbité, de fájdalmasan fokozá is a magasabb korosztályok vagy a családfők harcztérre szólitása által.

Itt már látjuk, hogy az általános védkötelezettség, bár elvileg szépen hangzik, korántsem oly igazságosan egyenlő a végrehajtásban. S valamint a summum jus ki nem zárja a summa injuriát, úgy nekünk is az általános védkötelezettség elvében rejlő látszólagos egyenlőség ellen van kifogásunk, melyben tulajdonkép a legnagyobb egyenlőtlenség rejlik.

Isten előtt egyenlő lehet az ember, a földön nem az. Még a törvény előtt is csak bizonyos fokig van meg az egyenlőség, hisz tudjuk mennyire távol esnek az irott törvények a természeti jogtól s mennyire kedveznek bizonyos törvények egyeseknek és sújtanak másokat. De ne fessegessük itt újra a rideg elvet, hanem tekintsük a védkötelezettséget állami, még pedig nemzetgazdasági és politikai szempontból.

Mióta civilizált államok vannak, talán legtöbb igykezet fordítottatott a törvényhozásokban jó adórendszer föltalálására. A modern államok óriásilag növekvő szüksége ezt parancsolólag követeli, a haladott humanismus nem mellőzheti a lehető igazságosságot. De egyenlő adókivetést javasolni még senkinek se jutott eszébe. Itt is csak a helyes arány eltalálása a kitüzött, bár még alig megközelített cél, s a legtöbb, mit az állambölcsesség elméletben s gyakorlatban kieszelhetett, az, hogy kiki tehetsége, módja szerint járuljon a közterhek viseléséhez.

Csak a véradóban akarjuk a teljes egyenlőséget! Ha pusztán meghalásról volna szó, még megérthetnők, mert ez az általános egyenlítő. De a katonai élet fáradaimákat, nélkülözéseket, fizikai erőkifejtést követel a tömegetől, élethivatásszerű ismereteket a magasabban állóktól, mindmegannyi követelmény, melyet a merő egyenlőség nem nyújthat.

Ámde tévedtünk. Nem csak a katonáskodásnál törekszenek minden különbséget eltörlő, nivelláló egyenlőségre. Találkozunk az ily törekvésekkel a társadalom más rétegeiben is, ott, hol a socialismus és eommunismus tanait hirdetik.

A társadalmi teljes egyenlőség hirhedt előharczosai szebbnél szebb elméleteket állítottak fel. Mindenki ismeri a phalans-térek lires rendszerét s a számos hasouló utopiákat, melyek

mind azért nem birtak valósággá válni, mert bibás principiumokból: az emberek egyéni egyenlőségéből indultak ki. S ha ma sikerülne teljes egyenlőségen alapuló államot teremteni is, minden társadalmi rangfokozatot és vagyonkülönbséget eltörölni, az eltörülhetetlen egyéni különbség csakhamar teremtene újra hatalmi s így vagyoni különbségeket is és a mesterkéltén szerkesztett communistikus állam mihamarább felbomlanék.

A hol pedig állami, még pedig monarchikus hatalommal épen a védelmi, illetőleg támadó hadierő fokozása végett az általános védkötelezettséget régibb idő óta meghonosították s vasmarokkal ápolgatták a militarismust, ott termett nyomában s nőtt nagyon a socialismus elannyira, hogy a legreaktionariusabb intézkedéseknek sem sikerült megértetni a néppel, hogy egyenlőség és egyenlőség nem egy és ugyanaz. Hiába mondják a népnek, hogy más joggal követeli a katonai hatalom a nép összes harczképes embereit, de a társadalom elnyomott vagy jogtalan s vagyontalan rétegei ne követelhessék az egyenlő jogokat, és egyenlő vagyont vagy jólétet.

Pedig nincs ám a népnek igaza, mely minden jogban egyenlően akar részesülni, akár érett arra, akár nem; csak hogy a kormányoknak sincs igazságuk, melyek egyenlő szolgálatokat követelnek minden állampolgártól.

Helyesen mondja Fröbel*): »Az általános emberi méltóság egyenlősége az, mely által minden ember az emberi társadalom tagjává válik. E méltóság egyenlősége korántsem tételezi föl, hogy minden ember ugyanazon értékűnek ítéltesse és egyéneknél és egész fajoknál lehetetlenné válhatik az elméleti elismerést gyakorlatilag érvényesíteni«.

Ámde tekintsük közelebbről, egyenértékű-e az állam minden egyes polgára, a társadalom minden egyes egyéne? Ugyanannyit ér-e a nemzetnek egy kiváló költő, mint egy közönséges napszámos? Csak oly könnyen veszíthet-e az ország egy nagy államférfiút, mint bármely becsületes s derék földmivelőt? Jó s szakértő tisztviselőt össze merünk-e mérni egy gézengúz naplopóval? Valamely pénzügyi, nemzetgazdasági, technikai,

*) »Die Gesichtspunkte und Aufgaben der Politik. Leipzig. 1878.

orvosi stb. tehetséget oly könnyen veszithetünk-e, mint valamely szőlőkapást vagy juhászbojtárt?

Az általános védkötelezettség pedig ezt jelenti. S ha a nagy államférfit, a kitünő technikust, az alapos nemzetgazdát, a halhatatlan költőt stb. nem siratjuk még az elesettben, ez csak onnan van, mert oly korosztályban állott, hol rejtett tehetségeit még teljesen ki nem fejthette. Eleddig csak a talentumot sajnáljuk, hogy elveszett s nem is tudjuk, gyakran nem is sejtjük, nem-e századokra pótolhatatlan kárt vallott az ország egy, a nivelláló militarismus által ágyutölteléknél egyébire se becsült dilettáns közlegényben vagy altisztben.

Ha Poroszország, a par excellence katonai állam megengedheti magának a fénytűzést, a nagyszámú német intelligentia talán pótolja egy darab ideig ezen deficitet, az állami deficitet a nyert milliárdok se szüntethették meg. Anglia, a világ elsőrendű állama, a szabadság hazája, soha se nyúlt e kétélű fegyverhez s értéke szerint becsüli, de a szerint állítja is kellő helyre az embert. Franciaország pedig, mely kénytelen-kelletlen behozta az általános védkötelezettséget, komolyan kezd aggódni gyermekei fölött s ott erősen agitálnak a mellett, hogy a becsesebb anyagot valahogy kivonhassák a véderőből.

De még nemzetgazdasági szempontból sem egyenértékű az államra nézve az egyes polgár. Az államra nézve mondjuk, és nem szeretnénk félreértetni. Családi szempontból nincs különbség. A szegény parasztasszony szintgy érzi a fájdalmat, midőn fiát katonának viszik, mint a grófné. Csizmadia felesége sem kevésbé siratja fiatal férjét, ki háborúba kénytelen menni, mint az országos képviselő arája, ha vőlegényét hívja a mozgósítás. De az egyszerű népről jobban gondoskodott a véderőről szóló törvény a kereset biztosítását célzó kivételekben, mint a miveltebb s vagyonosabb osztályokra nézve.

Az ideiglenes mentességről szóló 17. §. mindenütt csak a keresetre van tekintettel s védi — mit állami szempontból rosszalni nem lehet — a kis termelő tőkét, de nem veszi semmibe a szellemit. A mi nézetünk szerint azonban ennek is védelemben kellene részesülni: még pedig gyér intelligentiánkat tekintve, különös védelemben.

A törvény 23. 24. és 25. §-ai szólnak ugyan az orvosok- és állatorvosokról, gyógyszerészekről és papjelöltekről, de csak annyiban, hogy azok a hadseregnél szakmájuk szerint alkalmazandók. A 26. §. a nyilvános szolgálatban álló tisztviselőkről, tanárok- és tanítókról tesz említést, mintha azok különös kiváltságban részesülnének; de itt is csak az van mondva, hogy »háború esetében a közigazgatási szolgálat és tanítás folytatására nélkülözhetetlen számban, az illető szakminister ajánlatára Ő Felsége a király engedelmével, alkalmazásukban meghagyatnak«.

A felmentés lehetősége e szerint meg volna ugyan; de mennyire gyéren volt az utolsó, csak részleges mozgósításnál is, mindnyájan tudjuk.

Pedig erős meggyőződésem, hogy jobban kellene takarékoskodnunk szellemi tőkénkkel, melynek nem vagyunk bővében, mint a hogy a véderőről szóló törvény róla gondoskodott.

E szellemi tőkének megteremtése, kinevelése azontul tömérdek költségébe is kerül az államnak s így nemzetgazdaságilag is kimérendő.

Vajjon számította-e már valaki, csak nagyjából is, mennyibe kerül az államnak különböző állású gyermekeinek fölnevelése. Mellőzve minden melléktekintetet, nem kellene-e, hogy a drágább anyag elveszthetésének lehetősége is már befollyással legyen kiméletére? Ez nem oly absurd dolog, mint talán gondolhatnók, hiszen némely hadseregnél ma is még nagyobb gondozásban és kiméletben részesül a drágább ló az olcsóbb embernél.

Bajos azonban megtalálni a kellő kulcsot, hogy a nevelési költséget a társadalom különböző osztályaiban csak megközelítőleg is, megállapíthassuk. Nem is akarunk egyébiránt sok osztályzatot felállítani; elég egy-két ellentétet egymás mellé helyezni.

Annyit tudunk, hogy árva gyermekeket havonként 4—5 frtért helyeznek el önként vállalkozó falusi dajkáknál. De ha 8 frtot is veszünk fel havonként, ez ily esetben az első év összes költsége. Ily arányban számíthatjuk tovább az eltartást, ruhát, elemi és ismétlő iskoláztatást. Tudjuk, hogy a parasztfiu, a falun sokkal bosszabb szünidő alatt akár a ház és gazdaság körül teljesített apróbb szolgálatok által,

akár napszámban már keres. De ne vonjunk le e czímen semmit sem. Ép úgy tudjuk, hogy a rendes elemi iskoláztatásban részestült legény 16 éves korától fogva többé más általi eltartási költséget nem igényel, hanem bőven kikeresi élelmét akár atyja gazdasága körül, ha telkes, fél- vagy negyedtelkes gazdának a fia, akár mint kisbéres, bojtár vagy hasonló, ha zselléré. Ne vonjunk le e czímen se semmit, mint saját szükségletét túlhaladó keresetet, s azt fogjuk találni, hogy az ily fiú 20 éves koráig a mikor rendszerint sorozás alá kerül, tehát katonaköteles koráig, összes idejét improductiv éveknél számítva, másfélezer forintba kerül szülőinek, vagy eltartóinak s így mindnyájuk összegében az országnak.

Megjegyzendő, hogy itt nagyon is bőven számítottunk, ne hogy az azonnal felállítandó ellentét mesterkéltén fokozottnak látszék, s hogy e másfél ezer frt könnyen volna 1000-re, sőt 800 frtra is leszállítható.

A viszonyoknak megfelelő hasonló számítást téve meg, azon eredményre jutunk, hogy városban nevelt vagy legalább ott iskolázott ifjú, ki a magasabb tanulmányokat végezte, s így átlag 22 éves korában kerül, — a mai iskoláztatási rendszer szerint — többnyire önkéntesi minőségben a hadsereghez, mindodáig semmit se keresett, vagyis improductiv életet élt s így 7,150 frtba került szülőinek vagy eltartóinak, nemzetgazdaságilag tekintve pedig ugyanennyi összegébe az országnak. A költség itt tehát, mint látjuk, több négyszernél akkora, mint a másik kategóriában. Pedig ugyancsak a fentebbi okokból itt szűken számítottunk s csak nagy átlagra voltunk tekintettel; mert ha a valóságos költségeket mind számba vesszük, könnyen kiderülne, hogy az ily mivelt osztálybeli újoncz már 8000 frt tökéet is képviselne nevelési költségekben.

E két szélsőség között fog számtalan variánsban hullámozni a különböző társadalmi osztályok nevelési költsége a katonaköteles korig, a szerint, a mint improductiv éveiknek száma több vagy kevesebb, s a mint elemi, közép- vagy magasabb iskoláztatást nyertek.

E megdöbbentő különbséget, az országot terhelő improductiv költségekben különféle osztályzatú katonakötelezettjei közt, nem akarjuk egyébiránt további okoskodások kiindulásául használni.

Igy is rossz esik pénzbeli számítgatást tenni, mikor honvédelemről és emberéletről van szó. De mellőzhetetlen volt e figyelmeztetés, mert az ország háztartásában (nem is állami bndget, hanem a nemzeti háztartást értjük) minden tételt kellő helyre kell könyvelni, hogy igazságos mérleget vonhassunk.

Egyébiránt a háborúviselés ma is inkább, mint Montecuculi idejében nem csak vér és halál, hanem talán még pénz, pénz és pénz kérdése. Ha pedig ott az elhasználandó anyag értékét mérlegeljük, mert békekötés után is még több generatio sinlheti a felszerelési költségekre kontrahált államadósságok törlesztését, — mint fizetjük ma is még az I. Napoleoni háborúkét — bizvást lehet mérlegelni a kockára vetett emberi anyagnak is belértékét, kell pedig ezt annál is inkább mérlegelni, mert a háborúra következő békeműben észre és ismeretre van szükség, mely az országon és államon esett nagy károkat helyreüsse. E szükséges ész, erő, ismeret és tudomány pedig nem a köz-nép nagy tömegében található, mely szaporodott esketésben s utána következő szaporább szülésekben magától is iparkodik a tönkrement népanyagot pótolni. Hanem kínálkozik azon minden rendű s rangú magasabb értelmiségi qnotiensben, melyet veszendőbe menni egy nemzet sem engedhet saját szellemi s így anyagi súlyedésének is kockáztatása nélkül.

Az eddigi okoskodásunkkal elégedetlenek okvetlenül azt vetik szemünkre máris, hogy a liberalismus egy nagy elve, az egyenlőség ellen vétünk, midőn az általános hadkötelezettséget látszunk megtámadni, holott épen az állam legfő érdekében, annak csak némely káros hatásait óhajtanók enyhíteni. Megengedjük egyébiránt, hogy vannak, kik a liberalismust és egyenlőséget összetévesztik. De nekünk úgy rémlik, hogy a francia liberté, égalité két külön szó s nem alkalmazták egyformán még a respublika alatt sem a társadalom és élet minden viszonyaira. Angliában pedig épen nem oly honos e két szó bőséges használata, de annál bőségesebb az igazi szabadság és az arányos egyenlőség.

Tartván pedig attól, hogy a puritan liberalismus liveit még inkább magunkra bősztjük, kénytelenek vagyunk kimondani, hogy az általános védkötelezettség mellett nemcsak a

szellemi intelligenciát kívánjuk inkább kiméltetni, hanem óhajtjuk, hogy legyen tekintettel a vagyona is.

Az álliberalizmus tanai szerint beismerem — bűn, azt vallani, hogy a máris annyi előnyben részesülő vagyon még a katonakötelezettségnél is foglalhasson el privilegiált állást. De itt nem egyes iskolák által hirdetett tanok jó vagy helytelen voltával van dolgunk; hanem mi a fölvetett kérdést is Magyarország érdekei szempontjából tekintjük.

Magyarország érdekei azt kívánják, s ebben nem térnek el semmiféle állam érdekeitől, hogy az ország gazdag s vagyonos s a vagyon által hatalmas legyen. Banális frazis, de igaz, hogy csak gazdag ország lehet hatalmas és szabad. Az ország pedig csak egyes polgárai vagyonossága által gazdag s így az egyesek vagyonoskodását, sőt nagy vagyonok gyűjtését is elő kell mozdítani.

Ime újra egy, az egyenlőség ellen elkövetett vétség — ha nem bűn. — Ámde legyen, mégis ki kell azt mondanunk. Igenis az egyesek vagyonosodását kell előmozdítanunk s nagy vagyonok fentartását, gyűjtését is lehetővé tennünk. Hazánk köznépe átlag véve, — kivéve az uzsora kezébe kerülteket — semmivel se szegényebb, sőt sok tekintetben jobb módú, mint számos külföldi hasonló állású egyénei. Ez általános jómódúság megcsökkent, nem tagadjuk, az utóbbi időben, mire talán a mostoha éveken kívül az erősebben megfeszített adózásnak s némely egyéb törvényes intézkedésnek is van befolyása. Azt nem kutatjuk ezuttal. De mért ép bennünket sújtanak annyira a mostoha évek? Mért ép mi nem tudjuk a gazdagabb éveket jobban kihasználni? Mert roppant homogen természetű keresetbeliekből áll az ország lakosságának túlnyomó része. Alig van fogyasztó az országban, mindannyian termelők vagyunk. Nebány még virágzó mágnás családon, egy pár egyházi főúron s egy-két meggazdagodott üzletemberen kívül, alig van gazdag ember az országban. S még e gazdagok is, többnyire földben azok, ők is konkurrálnak a szegény földművessel, mindenütt egy és ugyanazon terményt hozván a piacra. Azon roppant vagyonok, melyek Angliában s Franciaországban léteznek, nálunk csak hírből ismertek. Gazdag polgár, gyáros, iparos — író (!) nálunk alig, vagy épen nem létezik.

Az a sok egyes gazdaság hat pedig vissza az általános vagyonosodásra iparban, kereskedésben s viszont a földművelésben is. A különböző természetű tőke s jó mennyiségű ingó vagyon, az a mi kell, az a mi még csekély nálunk s a mit csiráiban is meg kell őriznünk, ápolnunk, szaporítanunk, hogy összeségök által az ország is gyarapodjék.

S az ily vagyonnak képviselőit — még ha csekélyebb is vagyonuk az angolnál és francziánál — azokat se akarnók egyszerű ágyutöltelékek fölhasználtatni. Kimélni akarnók ép úgy, mint a szellemi tőkét, mely bennök nagy részben meg is van, főképen ha a modern munkásság fiatal uttörői; mert a földben rejlőn kívül, rettenetes szegények vagyunk mindennemű tőkében.

De ha az általunk kijelölt téren a legnagyobb takarékos-ságot gyakoroljuk is, azért nem kockáztatjuk a hadsereg létszámát, még ha megmarad is a véderőről szóló t.-cz. 11. §-ban megállapított 800 ezernyi létszám további 10 évre.

Az értelmiségi kereset és birtok (nem a földbirtok) után élők száma a magyar korona egész birodalmában 258,000. Kerekítsük ezt ki egyéb nem helyesen specifikált osztályzatokból, nevezetesen a bizonyos foglalkozás nélkül élő 14 éven fölüli férfiakból 300,000 emberre. A népszámlálás alkalmával a magyar birodalomban 20, 21 és 22 éves, tehát a három korosztályba eső ifjak száma 354,800 volt, tehát a 15.5 millió összes lakosságának 2.3%-a. Ugyanezen viszonyt alkalmazva, kerülne a fentebbi 300,000-ből körülbelül 7—8000 katonaköteles. Vajjon ily szám, még ha fel szabadulna is, — a mit egyébiránt a honvédelmi kötelesség, az egyszerű hazaszeretet szempontjából nem is kívánunk — nagyon nyomna-e latban? Ezt azonnal meglátjuk, ha a hadsereg kiegészítését mutató számokkal összehasonlítjuk.

Az 1867—76-diki évtized átlag-számai szerint ugyanis az egész monarchiában évenként 697,200 védköteles hivatott be a három első korosztályból, melyből Magyarországra 305,700 hadköteles esett. Ugyde a népszámlálás szerint azt láttuk, hogy ily korbéli akkor már 354,800 volt hazánkban, tehát 50,000-rel több, mint a mennyi Magyarországból behivatott. Némi különbséget tesz itt, hogy a véderőről szóló törvény a határőrvidékre csak polgárosítása után terjed ki, ugyde a voltaképeni magyar

(bánsági) örvidék ez évtized legnagyobb részében már polgárosítva volt ép úgy, mint Bellovármegye Horvátországban. A megmaradt horvát határörvidék tehát 699,000-nyi összes népességével nem adhatja ki a különbözetet, mert az a fentebbi arány szerint legfeljebb 15—16,000 hadkötelest adna, s így a hiány már a behívásnál is körülbelől ki volna üthető.

Kinálkoznak egyébiránt ugyancsak az újonczozásból vett más számok is, melyek segélyével könnyen volna a netaláni hiány pótolható.

Nem említjük, hogy az állítás alól ugyanez évek átlaga szerint nálunk 40,600, Ausztriában épen 60,800 ember ideiglenesen fel volt mentve; hogy részint engedélylyel, részint a nélkül itt 46,800 ott 35,500 hadköteles nem jelent meg az állításnál; oly szám, melyet ha erélyesebben utánna néznek, okvetlenül tetemesen lehetne apasztani.

Évi átlagban Magyarországon (ide nem értve még a fennálló határörvidéket) 58,300, Ausztriában 69,600 soroztatott be; de ideiglenesen szolgálatképtelennek nyilvánítottak tőlünk 120,000, Ausztria részéről 199,000 ember! mint végleg képtelen, töröltetett nálunk 18,000, ott 28,000 ember! vagyis az összesen behívott és megvizsgált hadköteles közül nálunk csak 26·7, Ausztriában épen csak 23·5⁰/₁₀ vált be hadképesnek.

Itt okvetlenül volna valami szigorúbb szabály alkotható, melynek folytán a képteleneknek százaléka megapadna, mire például, hogy csak egyet is említsünk, a törvényszabta 54 hüvelknyi testmagasságnál fél, vagy harmad hüvelknyi latitudet lehetne adni és okvetlenül kerülné annyi szolgálátra alkalmas legény, kinek besorozása által becsesebb anyagunkat jobban megkimélhetnők.

A számokat mindössze annak megvilágítására idéztük, hogy fejszámszerint nem nagy dologról van szó: hanem hogy fontosabb ennél az egyéni érték. De nem is akarjuk — mint már említők — hogy akár szellemi, akár anyagi tőkét képviselő hadköteles egyszerüen kibúvhassek az általános véderő kötelezettsége alól. Korántsem.

Legyen módja megváltania magát a gazdagnak, ám ha jó drága áron is; legyen módja kiérdemelni a katonai szolgálat alóli fölmentést a tehetséges, de szegényebb intelligentiának.

Bizonyos kategoriájú megváltási osztályzatok, szigorú ellenőrzés, de méltányos megítélés mellett is könnyűvé tennék a javasolt intézkedést. Mindenekfölött pedig tartassék fenn az elv, hogy a haza védelméből, komoly veszedelem esetén, senki, még a fölmentett, még a megváltott se vonhassa ki magát.

Erről gondoskodik is a törvény a honvédségről és a népfelkelésről szóló szakaszaiban; csakhogy jóformán hasznavehetetlen népzagyvalékot adna saját választásából került tisztek alatt (!) amazt pedig jobban ki lehetne fejleszteni.

A véderőről szóló törvény 56. §-a úgy is szól a katonasági díjról. A közönség részéről sürgették is már ez intézkedést, melynek életbe nem léptetése, illetőleg a megfelelő törvénynek 1868. óta meg nem hozása okvetlenül milliókra menő veszteséget okozott az államnak.

E tiz évig nem foganatosított szakasz egyébiránt a legerősebben szól az általános védkötelezettség által célzott, de teljesen el nem ért egyenlőség ellen.

A tökéletes egészség, a jó testalkat szinte csapásnak tekintetik számos oly egyén által, kinek a hadkötelezettség életpályáját szakasztja meg, vagy végleg megrontja, ha például sebesülés folytán bénává s más polgári keresetre is alkalmatlanná válik. Fokozza ez érzetet annak tudata, hogy holmi csekély testi fogyatkozás, mely az illetőt polgári életpályáján és keresetében a legkevésbé sem akadályozza, valóságos mentőszerré válik számára védkötelezettségének kikerülésére. Nem említjük itt csak azt a szerencsét békés szellemű polgári egyénre nézve, ha véletlenül meg nem üti az 54 lüvelyket, vagy a mi még kellemesebb lehet sokaknak: az úgynevezett lúdtalpot, mely biztos felszabadító s egyéb mentőeszközök után sem kényszeríti nézni az illetőt. Pedig hogy ily mesterséges, pénzzel megszerezhető mentőszerek léteznek, az nyilvános titok; csakhogy a magát megváltónak pénze nem a katonai kincstárba folyik, hanem egyes üzérkedők veszik annak hasznát.

Mielőtt azonban tanulmányunkat folytatnók, még a netalán teendő ellenvetésekre is kell tekintettel lennünk.

Annyi már is kiviláglik az eddig mondottakból, hogy ha összes emberanyagunkat meg se kimélhetjük bármely kitörő háború alkalmával — mint a hogy ezt nem is kimélheti egy

állam se, mely fenmaradni, élni s erősödni akar: kiméljük meg legalább a becsesebbet, az ország legnagyobb kárára könnyen veszendőbe menő szellemi s anyagi tőkét.

Ezzel, mint alább még bővebben látni fogjuk, nem vétünk az általános hadkötelezettség elve ellen; hanem igen is könnyen kockáztathatunk egy a véderőről szóló törvény által célzott nagyfontosságú eszmét, t. i. nagyobb intelligenciának bevitelét a hadseregbe.

Hogy e cél, ha az eddigi intézmény által elérhetik, nagyon üdvös volna és némi áldozatot bátran megigényelhet a magyar társadalom részéről, az tagadhatatlan. Némelyek, kik közelebbről látják a dolgokat, állítják is, hogy ennek némely nyomait máris tapasztalhatni.

Némely nyomait, hisszük is, hogy láthatni, hiszen ezrivel kerültek legmiveltebb osztálybeli ifjaink: jogászok, technikusok, orvosok stb. egy éves önkéntesekül a hadseregbe, százak, ha ezren nem, föl vitték a hadnagyságig. Bátorkodunk azonban kételkedni, hogy azok bármilyen mély nyomok legyenek vagy állandóbb s fejlesztő hatással lettek legyen a hadseregbe.

Tekintsük csak közelebbről és gyakorlatilag szemlélve a dolgot. Közel tíz évi, igaz békeidőbeli, tapasztalat áll rendelkezésünkre.

Miveltebb s vagyonosabb osztálybeli gyermekeink bekerülnek egy évi önkéntesekül a seregbe. Itt begyakorolják s néhány hónap alatt legtöbbje felviszi káplárságig, az év vége felé kisebb részök szakaszvezető (Führer) lesz, legkisebb részök pedig letévén a tiszti vizsgát, tartalékhadnagygyá neveztetik. Közlegényi s altiszti korukban semmi összeköttetésük a tiszti karral, melynek egyik főiránya — s a szolgálat érdekében talán helyes is — hogy mennél kevesebb különbséget tegyen köztük s a többi közlegény meg altiszt között. Ha pedig hadnagyokká lesznek, már ki lépnek, ha nem is a kötelékből, de a többi tisztikarral való érintkezésből s így valami nagy hatással erre, vagy a hadseregbe nem lehetnek. A későbbi néhány heti gyakorlat nagyobb manőverek alkalmával, vagy az évenkénti szemlén való egy délelőtti együttlét meg csak nem fog számbavétetni.

Eleddig tehát — mint láttuk — csakis vendégszerepel az e nemű intelligencia a hadseregben, bevéve az oda nincs. Békc-

idején a hadnagy nem avancirozhat s könnyen kibőjtöli az ösz-szes szolgálati idejét a nélkül, hogy a hadsereggel ideiglenes behívásnál egyéb érintkezésbe léphetett volna.

Háború esetén igen is összeforr a reservehadnagy is a többi tisztikarral. Az együtt átélt fáradalmak, jó összetörödte-tője, az együtt ontott vér jó összeforrasztója a bajtársaknak. De meddig tart ez is? Az utolsó hadjárat alatt a sok száz behi-vott tartaléktisztból, bár általában jól tartották magukat, alig egy főhadnagy került ki, s ha került volna több is, csak subaltern tiszt marad az, minden nagyobb befolyás nélkül akár a szel-lemre, akár az intelligenciára. Mihelyt pedig bekövetkezik a demobilisatio pillanata, siet haza a hadnagy meg a főhadnagy, mert más az életpályája, hiszen nem hivatásszerű katona. (Be-rufssoldat).

Tehát ismét megszakadt a viszony s az intelligencia — mit oly nagyon szeretnek hangoztatni — nincs beoltva a seregbe, hanem csak mükedvelösködött körülötte.

És ez nem is lehet, de ne is legyen máskép.

Ma a háborúviselés csak oly tudomány, mint bármely más. Az ott szükséges ismereteket csak úgy elméleti s gyakorlati tanulás által lehet megszerezni, mint bármely más téren. Mit akarhatunk tehát az ideiglen beosztott reservtisztokkal elérni? Hogy a bennök tagadhatatlanul meglevő intelligenciával ideig-óráig emeljék az illető ezred subaltern tisztikarának műveltségi fokát? Ez sértés volna az osztrák-magyar tisztikarra nézve, mely e tekintetben semmivel sem áll hátrább Európa bármely hadseregénél. Vagy rendesen tovább akarjuk előléptetni, hogy kapitány, tőzstiszt, sőt a nagy létrán fölfelé haladva, akár gene-rális is válják belőlök?

Ezt először maguknak kell akarni, mert erre hosszú idő kell, ezzel életpályát változtatnak és lesznek hivatásszerű kato-nák. De dilettánsokból levén azokká, minden intelligenciájuk mellett alacsonyabb niveaura szállítják le a hadsereg tisztikará-nak belértékét; mert nem hoznak magukkal kellő elő- és szak-képzettséget, hogy azt hadtudományilag is emelhessék.

Ime tehát ismét illusio az a szép szó, hogy az egyéves önkénytesek intézményével nagyobb intelligenciát akarunk bevinni a hadseregbe, szép szó, mely tires frázissá válik, mihelyt kissé

behatóbban kutatjuk az intézménynek hatását s ez után megítélhető belértékét.

A hadsereg belbecsének emelését, intelligentiával, miveltséggel — ha arra szükség van, mit nem mertünk megítélni — csak a hivatásszerű katona minél tanultabbá, miveltebbé tétele által lehet elérni. E tekintetben az új hadszervezet által, részünkről is bőven megszávozott sok költséggel, tetemesek történtek. Hagyjuk működni ezen új factorokat s a hadsereg, mely egyébiránt mindig jó és derék volt, még kitünőbbé lesz. A hadsereg állandó elemének kell jónak lenni, különben egyes bravouros csetepatét fényesen vívhatunk, de nagy szabású háborút szerencsésen soha se viselhetünk.

Legfeljebb tehát magyar elemnek a hadsereg felső tisztikarába való beviteléről lehetne szó s ezt hozsannával üdvözljük. Erre van szükség, ezt elő kell mozdítanunk minden áron.

De csak állandó elemmel érjük el a magyarosodást is a hadseregben. Legyen az valóban császári - királyi osztrák-magyar hadsereg, minek a törvény mondja és ne kk. Armee, melynek törvényesen helye nincs.

Ezen cél elérésére szívesen áldozunk. Itt nem kívánjuk kiméltetni fiatal intelligenciánkat. Van erre való elem elég az országban, mely ha hivatásszerűleg szentelné magát a katonai pályának, sokkal alaposabban érné el azt, mit az egy éves önkénytesektől hiába várunk. Egyébiránt jöjjünk is tisztaba a fogalmakkal. Az egyévi önkénytesek intézménye nem olyas valami, melytől a hadseregre nézve nagy hatást várhatunk, hanem, a hadsereg érdekeinek lehető megóvása mellett, a miveltebb osztályoknak tett kedvezmény, melyet bizonyos tekintetben s az előadott nemzetgazdasági és politikai okokból némileg tágítani akarnánk.

Mielőtt azonban odáig eljutnánk, hogy ennek általunk képzelt módozatait is vázolnók, még egyszer a magyar tiszti elemnek a hadseregbe való minél számosabb belépését szeretnők hangsúlyozni.

Hogy számos arra való magyar ifjú a hadseregbe lépni eddig vonakodott: ez természetes következménye az 1848—49-iki eseményeknek s annak a mi azután érte az országot. De hogy az 1867-diki őszinte kibékülés után is fenmaradt az ellenszenv,

azt tisztán elfogultságnak kell tekintenünk. Járulhat ennek is némi igazolásához a hadsereg egyes magasabb köreiben netalán még uralkodó, az új viszonyokhoz még most sem eléggé alkalmazkodó szellem is; de hiszen ép ezt akarjuk változtatni. Minél tovább tartózkodik pedig a magyar nemzet fiai által, az őt ott megillető helyet elfoglalni s ott befolyást is gyakorolni, annál tovább marad meg azon szellem, melyre, mint reánk nézve kedvezőtlenre, utalni szeretünk.

Rajtunk áll tehát, hogy azon változtassunk s erre több társadalmi osztályunk számos fiai hivatvák.

Ne hangoztassuk pedig, vagy ha szégyelve kénytelenek vagyunk is bevallani, ne akarjuk azt is egyik nemzeti büszkeségünkül hirdetni, hogy a magyar ember nem való katonának. Azaz, értsük meg egymást. A magyar ifju beáll ugyan a hadseregbe, fel is viszi tisztségre, többnyire kapitányságig; de aztán tovább nem tűri, nem szeret magával parancsoltatni, nem szereti a fegyelmet s mihelyt szerit ejtheti, akár hogy visszatér két szilvafájából, akár hogy valami kis állami vagy megyei tisztségre szert tehet — azon alól nem adja — kilép a hadseregből.

Ez általánosan ismert s nem is tagadott tény a nemzet oly fegyelmezetlenségét árulja el, mely határozottan megrovandó. A mit bármely művelt ország javabeli fiainak ezrei, életfogytiglan kibírnak, a mely téren a legdicsőbb babérokat szerezték őseink is, arra való ne volna a mai magyar! Bizony egy kis fegyelmezettség ránk férne, s e tekintetben nagyon helyeslendő az általános védkötelezettség s áldásos intézmény az egy éves önkénytelenség is, csak nyomai maradnának.

Nem is akarnánk a világért sem kimézéséről beszélni azon anyagnak, mely hivatásszerű katonának szánta magát s melyet minél számosabban szeretnénk látni képviselve a közös osztrák-magyar hadseregben.

Azon anyag, a melyet mi kiméltetni óhajtunk, az a már életpályát választott intelligencia s a vagyonszerző, nemzetgazdaságilag az országra nézve nagy fontosságú azon egyének, kiknek a béke műveiben való foglalkozásuk s itt kifejtett tevékenységök sokkal hasznosabb, mint a mennyit egy szuronyuk vagy kardjuk a harctéren ér; elvesztésök pedig nehezen pótolható, vagy épen pótolhatatlan kár volna a hazára nézve.

És még e becses anyagnak is csak ki m é l é s é r ő l , nem végleges fö l m e n t é s é r ő l szö l o t t u n k .

Ezért szeretnénk különbséget tétetni háború és háború között; a között, mikor egyik-másik szomszédunkkal való csetepatékról van szó, mikor nem is szükséges összes haderőnket működésbe hozni s azon élet-halálharcz között, melyet előbb-utóbb, de ki fog kelleni vivnunk s talán még a jelen nemzedék által; mikor f e n m a r a d á s u n k érdekében fogjuk megvédeni Magyarországot és a monarchiát.

Ha ennek nagy pillanata elérkezik, akkor megszűnik az anyag megkülönböztetése, akkor sikra kell hogy szálljon ifja és vénje, szegénye és gazdaga, a genie s a buta, mágnás és napszámos, mind mind.

Ezért látszik óhajtandónak, hogy a népfelkelés is, »a védelmi erőnek végső megfeszítése«, mint a törvény mondja, jobban szerveztessék, mint a mennyit ez irányban a törvény rendel. Óhajtandó, hogy ha e végmegfeszítés nagy ideje beáll, ne fegyelmetlen csordák hajtassanak az ellenség golyói elé, hanem hogy ez is szervezett haderő módjára működhessék.

Addig azonban és kisebbszerű háborúban ne bomolják fel már minden békebeli kötelék. Azt nagyon is belátjuk, hogy részleges mozgósítások alkalmával nem lehet személyes válogatást tenni s a kit, a mely ezredben ér tartalékos korában a mozgósítás, annak menni kell.

De hogy ennek úgy ne kelljen lenni, lehetne talán intézkedni, hogy a kik az önkéntesség egy évét kitöltötték, azonnal áttétessenek a honvédségbe. Ha oly háborúbakeveredünk, melyben a honvédség tetteges föllépésére is kerül a sor, tehát nagyobb szabású háborúban úgyis jutnak ök is az alkalomhoz, hogy összemérvük az ellenséggel, róvják le véradójukat is egyenlően a többi védkötelezettekkel. De legalább addig ne ragadtassanak ki családjuk köréből, ne rendeltessék alá minden polgári, nemzetgazdasági, politikai érdek már oly csekély actiónál is, minő a boszniai megszállás volt, az egy katonai érdeknek.

Az előny, mely az egyéves önkényteseknek már is nyújtatik, a honvédségbe való áttételök által fokozódnék. Amde érdemeljük ki, s csak azon önkéntes részesüljön ez előnyben, a

ki a tiszti vizsgát letette; miből még nem is következik, hogy azzá ki is neveztessék. Ha ki akar neveztetni, a szükséglet szerint csak is a hadseregi állományban lehet azzá. A mi szükséglet fennmarad a hadsorognél tisztekben, önként jelentkező, vagy a honvédség tettleges állományú s így inkább hivatászerű katonák által pótolthatnók. A mely egy éves önkéntes a tiszti vizsgát ki nem állja, úgy seni számítható a megkímélendő intelligencia közé, hanem megmarad az eddigi módozatok mellett a hadsereg kötelékében s csakis ellenség előtt lehet tisztté. A ki váltságdíjat fizetett, csakis a rendes hadseregkötelékéből szabadul fel, a honvédség alól nem; s ha ez is mozgósítatik, vagy az ellenség ellen kénytelen indulni, a váltságdíjas is logyen köteles zászlóját követni.

Mindezek csak megpendített eszmék, melyek helyes vagy holytelen volta fölött a katonai szakember ítél.

Előttünk az ország nemzetgazdasági érdeke lebegett, melyen az ország és nemzet jóléte alapszik s melyet se álhumanismus, se álliberalismus miatt nem szabad megtámadtatni, de melyet nem szabad a militarismusnak se feláldozni.

A honvédelmi háború megszüntet minden melléktekintetet, ekkor csakugyan meg kell feszíteni az ország végerejét, mert első a fennmaradás; csak ha mint nemzet élünk, fejlődhetünk is jobb időkkel.

De a hol nem a legfőbb érdek forog szóban, ott nem szabad elfelejteni, hogy a béke művei teremtenek csak állandót, hogy ide erő, értelmiség és vagyon kell, melyet komoly szükség nélkül kockáztatni nem szabad egy nemzetnek sem, legkevésbé a magyaroknak.

KELETI KÁROLY.